

ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВИХ ФАХІВЦІВ-ПРИКОРДОННИКІВ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ “ПЕРЕКЛАД”

Л.В. Цвяк

Національна академія прикордонних військ України імені Б.Хмельницького

Військова освіта становить складову частину загальнодержавної системи освіти і покликана забезпечити потреби країни та збройних сил висококваліфікованими офіцерськими кадрами.

Навчальний процес у вищих військових закладах освіти, як система організаційних і дидактичних заходів, що спрямовані на реалізацію змісту вищої освіти на певному освітньо-кваліфікаційному рівні на підставі державних стандартів та кваліфікаційних вимог, повинен ґрунтуватись на сучасних педагогічних технологіях і забезпечувати підготовку професійно-мобільних військових фахівців, здатних до швидкої адаптації в умовах постійного оновлення військової науки... (Корнешук 2001:99). Ще можна додати, що сучасний командир повинен набути у вищому військовому закладі освіти інтелігентності, високих філософсько-політологічних якостей, оволодіти культурологічною, соціологічною, юридичною підготовкою, уміти працювати з людьми.

Одним із таких вищих військових навчальних закладів, що готує офіцерів-прикордонників в Україні, є Національна академія прикордонних військ України імені Б.Хмельницького (НАПВУ). Кафедра німецької та другої іноземної мови готує фахівців за напрямом підготовки “Філологія” зі спеціальності “Переклад” на освітньо-кваліфікаційному рівні бакалавр та спеціаліст. Випускники підготовлені для виконання посадових обов’язків офіцерів підрозділів охорони кордону, підрозділів прикордонного контролю, оперативно-розшукових органів, виховних структур.

Практична діяльність військового перекладача є різноплановою і різнобічною: він виступає як усний перекладач на переговорах і під час ведення бесід, виконує письмовий переклад військових текстів і реферує військову літературу, перекладає матеріали радіопереговорів і здійснює синхронний переклад. Таким чином, ця діяльність військового перекладача-референта охоплює всі види і способи перекладу: від письмового перекладу уставів і документів до усного перекладу під час радіообміну, не виключаючи і двосторонній переклад під час бесіди на військові теми, роботу з військовою кореспонденцією, реферування військових, військово-технічних і військово-політичних текстів.

Угорська перекладачка Като Ломб на запитання “чому перекладачів не так багато, якщо ця професія така цікава” відповіла: “Занадто багато різних вимог, що висувуються до перекладача. Від нього вимагають блискавично мислити, бути при цьому непохитно спокійним, мати гарну нервову систему і бажання постійно вчитися” (Ломб 1978: 206).

За видами навчальної роботи військовий переклад не відрізняється від інших видів перекладу, яким навчаються курсанти НАПВУ. Але процес формування військово-перекладацьких навичок пов’язаний з подоланням ряду специфічних труднощів, зокрема оволодінням іноземною військовою термінологією, вивченням спеціальних військових понять. У цьому нашим курсантам допомагають викладачі іноземних мов: німецької, англійської, угорської, словацької, турецької, польської, румунської.

Незважаючи на закоренілу думку про те, що основою якісної перекладацької діяльності є гарні знання іноземних мов, викладачі нашої кафедри розуміють: для того щоб добре перекладати, знання двох мов недостатньо. Необхідно знати “закони” перекладу, чітко уявляти вимоги, які висуває суспільство до майбутнього офіцера-перекладача, усвідомлювати шляхи виконання прикордонником його професійних обов’язків. Ми дозволимо собі погодитися з думкою В.М.Комісарова, що перекладацька здібність зумовлена “генетично” (Комиссаров 1997:20), але як будь-яка якість, генетично закладена в людині, вона потребує розвитку і удосконалення. Тому процес навчання німецької та другої іноземної мови ми спрямовуємо на формування особливої перекладацької компетенції, що значно відрізняється від аспектів мовленнєвої компетенції: мовного, текстотвірного, комунікативного, особистісного і професійно-технічного. Іншими словами, мова йде про “перекладача в сфері професійної комунікації”. Така кваліфікація спрямована на підготовку висококваліфікованого спеціаліста-перекладача, що володіє глибокими знаннями в галузі певної науки, бездоганим знанням як іноземних, так і рідної мови і професійними навичками перекладу.

Призначення і цільова настанова курсу військового перекладу визначають його структуру і аспекти: теоретичний, предметно-тематичний і практичний. Теоретичний аспект має за мету викладення загальних питань теорії перекладу (вивчається в ході лекційного курсу) взагалі та особливостей перекладу військових текстів різного жанру зокрема, створити уяву про основні закономірності перекладацьких міжмовних перетворень, про техніку і методику перекладу, про етику поведінки перекладача. Предметно-тематичний аспект передбачає повідомити курсантам (слухачам) необхідний мінімум термінологічної лексики в межах навчальної програми. Зазначимо, що накопичення термінології, необхідної для перекладу матеріалів у тій чи іншій спеціальній галузі знань, відбувається, як правило, в процесі практичної роботи перекладача. Ввести всю спеціальну термінологію в програму навчання неможливо, а зосереджуватись на одній термінологічній системі обмежило б можливість майбутніх перекладачів. Практичний аспект зумовлює розвиток умінь і навичок різного виду перекладу на базі активного володіння військовою термінологією. Крім того, курс практичного перекладу повинен прищепити навички пошуку й створення термінологічних еквівалентів. У залежності від того, на якому пропусковому пункті – автодорожньому, залізничному чи повітряному – буде працювати майбутній військовий перекладач, він повинен володіти об’ємом необхідної термінології. Тому для прикордонників є доцільним вивчати термінологію різної військової спрямованості. Це відбувається на практичних заняттях з військового перекладу, а також на заняттях з практичного курсу іноземної мови при

вивченні військових тематик “Структура збройних сил країни”, “Прикордонна служба”, “Служба КПП та перевірка документів”, “Допит військовополоненого та опитування місцевого мешканця”, “Переклад бойових документів”. Тут курсанти удосконалюють знання іноземних мов, отримують етнографічні відомості про країни і народи, які розмовляють мовами, що вивчаються. Спеціальні практичні заняття з перекладу, що проходять на п'ятому курсі навчання (для одержання кваліфікації спеціаліста), спрямовані на те, щоб розвинути у курсантів навички перекладацького аналізу вихідного тексту, а також навички найрізноманітніших перекладацьких трансформацій тексту. Це відбувається на заняттях з усного послідовного перекладу, спеціальної термінології німецької мови, редагування перекладу та ін.

Як свідчить практика, військовим перекладачам-прикордонникам для виконання своїх службових обов'язків доводиться частіше виконувати усний, ніж письмовий переклад. Це враховується при організації занять з перекладу іноземної мови, які націлені на розвиток у курсантів, насамперед, навичок послідовного та двостороннього перекладу.

Відомо, що послідовний переклад – це переклад окремих речень або смислових частин речення в паузах, які промовець навмисно робить для перекладача. Запорукою успіху такого виду перекладу є, на думку багатьох лінгвістів, навички усного розуміння іншомовного мовлення. Основним принципом навчання слуханню повинно стати масоване аудіювання (Пассов 1991:2-5; Рогова 1997:23). Його неможливо замінити жодними епізодичними прийомами роботи, достатніми для навчання слухання іноземної мови.

Реалізація масованого аудіювання може бути забезпечена тільки всеохоплюючою, добре продуманою системою вправ і ефективними організаційними заходами. Розроблення основ навчання слухання передбачає вирішення проблем, пов'язаних з методикою аудіювання: 1) відбором матеріалу; 2) підбором вправ для розвитку усного мовлення; 3) способом подання інформації (аудитивний, візуальний, аудіовізуальний, комп'ютерний); 4) формою роботи (постановка комунікативних завдань, організація контролю розуміння, поєднання аудіювання з іншими видами мовленнєвої діяльності).

Все перелічене вище дає можливість конкретизувати кінцеву мету навчання розуміння іншомовного мовлення таким чином: формування здібності розуміти живе неадаптоване мовлення носіїв мови в несповільненому темпі.

Наш досвід викладання німецької мови показує, що курсанти успішніше справляються з аудіюванням текстів німецькою мовою, якщо вони досить добре ознайомлені з лексикою, що застосована в тексті, і володіють навичками сприйняття мовлення.

Не менш важливим при здійсненні послідовного перекладу є, крім, звичайно, знання мови, володіння ретентивною або “утримуючою” пам'яттю, яка дозволяє перекладачу запам'ятовувати смисл досить довгих висловлень при одночасному обдумуванні перекладу. Необхідним є також уміння помічати і швидко фіксувати в письмовій формі найскладніші моменти, а також цифри, дати, імена, назви. Для цього професійні перекладачі користуються спеціальним перекладацьким швидкописанням.

Для здійснення перекладу професійна компетенція усного послідовного перекладу повинна включати мовну компетенцію, комунікативну компетенцію, перекладацьку компетенцію, технічну компетенцію та особистісні характеристики. При цьому перші три компоненти є характерними для всіх видів перекладу, а останні два є специфічними для усного послідовного перекладу. Мовна компетенція перекладача вміщує всі аспекти володіння мовою (Комиссаров 1997:30). Оскільки усний послідовний переклад, поруч з синхронним, належить до найскладніших видів усного перекладу, це диктує свої вимоги до процесу його викладання. До мовної компетенції належить також і знання рідної мови. Комунікативна компетенція – це здатність людини до формування правильних висновків з мовленнєвих висловлень про їх повний зміст на основі фонових знань (Миньяр-Белоручев 1999:165). Проблема комунікативної компетенції тісно пов'язана з розбіжністю культур і вимагає від перекладача знання як культури мови оригіналу і мови перекладу, так і інших екстралінгвістичних знань.

Найважливішою особистісною характеристикою є розвинута пам'ять перекладача. Під час виконання усного послідовного перекладу перекладач працює зі складними реченнями або групами речень, які можуть звучати декілька хвилин. Чим більше тексту було відтворено, тим більше навантаження на пам'ять. Тому пам'ять перекладача, її розвиток і тренування у значній мірі визначають якість послідовного перекладу. Це пояснює необхідність розвивати пам'ять у майбутніх перекладачів.

Викладати усний послідовний переклад після теоретичного курсу теорії перекладу варто з пояснення і розвитку простих навичок послідовного перекладу, поступово ускладнюючи завдання і цілі вправ, що застосовуються. Так, на заняттях з військового перекладу вправи, що націлені на відпрацювання одних навичок на початковому етапі, замінюються складнішими різноплановими вправами на проміжному етапі і багатоцільовими вправами на завершальному етапі (наприклад, абзацно-фразовий переклад – переклад із зоровою опорою на текст – усний послідовний переклад). Таким чином, досягаються, принаймні дві цілі: по-перше, курс стає компактнішим, по-друге, це дозволяє уникнути монотонності навчання, оскільки перед курсантами постають нові завдання.

Різновидом послідовного усного перекладу, що виконується з однієї мови на іншу і навпаки, є двосторонній переклад. Крім особливостей, притаманних для послідовного перекладу взагалі, двосторонній переклад має свою характерну специфіку: відпрацювання навичок швидкого переключення з однієї мови на іншу, автоматизація мовлення при перекладі, наявність елементів розмовної мови, діалектизмів, жаргонізмів, логічність викладення, особистісні характеристики співбесідників та ін. Декілька слів варто сказати про специфіку тренінгу і про ті спеціальні вправи, які застосовуються на практичних заняттях. Почуття мови, на яку слід перекладати, повинно бути розвинуто у перекладача якомога краще. Важливим є розвиток мовної здогадки і прогнозу з тим, щоб у реальних умовах усного перекладу була можливість мати певний запас часу. Володіння

сталими конструкціями, штампами (нім. *es kommt darauf an, sind wirksam, zur Verfügung stehen*), ідіоматичними виразами, знання дієслівного керування і традиційного порядку слів німецької мови дає можливість здійснювати свого роду “прогнозування” при перекладі.

Викладачами нашої кафедри на заняттях з перекладу широко застосовуються ділові ігри для наближення мовної ситуації до професійної, життєвої, крім того, це ефективний засіб мотивації навчальної діяльності, що допомагає зняти психологічний мовний бар’єр. Практика застосування такого методичного прийому показує, що курсантам такі заняття подобаються. Щоправда, ділові ігри вимагають дуже серйозної підготовки, тому й проводяться, як правило, на заняттях, що завершають кожний тематичний блок і курс у цілому, після того як відпрацьована основна лексика, проведено тренінг. Але й користь вони приносять чималу.

Підводячи підсумки вищевикладеного, зауважимо, що основою підготовки військових перекладачів НАПВУ є формування умінь та розвиток навичок різних видів перекладу, насамперед усного послідовного і двостороннього. При викладанні дисципліни «Переклад» слід розвивати професійну компетенцію майбутнього перекладача, мовну компетенцію, комунікативну компетенцію, навички білінгвізму і перекладу, презентабельність, пам’ять. Починати викладати дисципліну «Переклад» слід з теоретичного введення в предмет, а практичний курс повинен будуватися за принципом від простого до складного і ґрунтуватися на активній практичній роботі курсанта в групі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Комиссаров В.Н. Теоретические основы методики обучения переводу. – М.: Рема, 1997. – 111 с.
2. Корнещук В.В. Проблеми забезпечення ефективності професійної підготовки військових фахівців // Наук. записки: Збірник наук. статей Нац. пед. ун-ту імені М.П. Драгоманова / Укл. П.В. Дмитренко, Л.Л. Макаренко. – К.: НПУ, 2001. – Вип.44. – С. 99-103.
3. Ломб К. Как я изучаю языки. – М.: Прогресс, 1978. – 214 с.
4. Методика організації та проведення навчальних занять на кафедрі німецької та другої іноземної мови методом ролевих ігор та ситуативних вправ: Методичний бюлетень передового досвіду. – Хмельницький, 1999. – 16 с.
5. Миньяр-Белоручев Р.К. Как стать переводчиком? – М.: Готика, 1999. – 176 с.
6. Пассов Е.И. Основы коммуникативного метода обучения иноязычному общению. – М.: Просвещение, 1991. – С. 2-5.
7. Рогова Г.В. и др. Методика обучения иностранным языкам в средней школе. – М.: Просвещение, 1997. – С. 22-23.

Надійшла до редколегії 18 березня 2003р